

ЛЕКСИЧНА СПОРІДНЕНІСТЬ ТЕРМІНІВ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ТОРГІВЛІ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

В статье рассматривается проблема лексической сопряженности терминов немецкого, русского и украинского специальных языков торговли. Исследуются и сравниваются терминологические единицы по внешней и внутренней форме исследуемых языков. Полученные результаты демонстрируют тенденции развития терминологии в системе специального подязыка торговли, его сформированность и нормированность.

Ключевые слова: *специальный язык, терминосистема, терминологическая единица, лексическая сопряженность, лексическая сопряженность за внешней формой, лексическая сопряженность за внутренней формой.*

The article deals with the problem of lexical complementarity of the terms in German, Russian and Ukrainian languages in the field of the language of trade. The units of terminology are analyzed and compared in the term of internal and external forms of the examined languages. The received results show the terminology development tendency, its construction and normality in the system of the sublanguage of trade.

Key words: *special language, terminological system, term, lexical complementarity by the internal form, lexical complementarity by the external form.*

Аналіз текстів монографій, збірників, статей з торгівлі дає підстави вважати, що нормативний аспект наукового та навчального тексту торгівлі пов'язаний насамперед із дослідженням функціонування терміноодиниці як основного елемента фахового тексту. На сьогодні основний корпус терміносистеми вже сформувався, проте потребує суттєвого впорядкування і нормалізації.

Дослідження фахових мов має об'єктом особливості мови певної галузі науки. Проблеми, пов'язані зі специфічною лексикою фахових мов, створили необхідність виділення окремої науки — термінознавства. Наука про фахові мови має на меті дослідження власне мови певної сфери науки і техніки, у даному випадку сфери торгівлі, пред-

метом дослідження термінознавства виступає не мова як така, а саме термін як єдність поняття і назви. Таким чином, термінознавство включає і понятійну сферу певної фахової галузі.

Інтеграція та взаємодія в процесі функціонування різних наук потребують посиленої уваги науковців до питань термінознавства, дослідження лінгвістичних та прагматичних аспектів термінології в різних сферах наукової діяльності. Проблеми та тенденції розвитку термінологічних одиниць, фахової лексики вивчали як зарубіжні, так і українські дослідники, зокрема, А. А. Реформатський, В. В. Виноградов, В. М. Лейчик, Г. О. Винокур, Б. Н. Головін, Д. С. Лотте, Т. Л. Канделаки, Е. Ф. Скороходько, Т. Р. Кияк, В. А. Татарінов, С. Д. Шилов, Ю. Н. Марчук, Е. Жильбер, Й. Сміт, Ф. Дорнер, Т. Панько, Ф. Циткіна, Л. Симоненко.

Слід відзначити, що з поширенням міжнародних зв'язків вивчення іноземної мови як мови спеціальної набуває також фахового термінологічного спрямування, одна з ознак якої термінологічна двомовність. Терміни різних галузей утворюють в українській та іноземній мовах свої системи з внутрішньою впорядкованістю компонентів. Знайти оптимальну відповідність цих систем — важливе завдання сучасної філологічної науки, орієнтованої на якісне викладання іноземних мов.

Науково-технічна термінологія — велика складова частина лексики, яка постійно розвивається. Доля термінів у лексичному складі мови стрімко зростає. Лінгвісти слушно зауважують, що термінологічна лексика надзвичайно поширена не лише в спеціальній науково-технічній літературі, активно функціонує в середовищі фахівців, вона все більше проникає в усне розмовне мовлення різних соціальних верств населення, в художню літературу, публіцистику. Тому цілком закономірно звертається пильна увага до термінів та терміносистем з боку лінгвістів, які розглядають термінологію як важливу частину лексики сучасної літературної мови.

Лексична спорідненість термінологічних одиниць різних мов відіграє значну роль у процесі нормалізації термінів та впорядкування терміносистем.

Під спорідненістю розуміють ступінь інтернаціоналізації термінів у різних мовах, ступінь близькості терміносистем різних мов.

Порівнюючи термінологічні одиниці, що належать до різних мов, можна помітити, що між ними існує певна змістова невідповідність, перш за все, у плані вираження терміна, розбіжностях

внутрішніх форм слів, що належать до різних мов. Такі розбіжності виникають, головним чином, через те, що культурно-історичний і загальнолюдський досвід відображається в значеннях слів, а вже система даної конкретної мови пропонує мовні засоби для їх вираження.

У процесі лінгвістичних досліджень деякі вчені (наприклад, Ф. де Соссюр і його послідовники) вважали, що це явище підтверджує залежність диференційного характеру мови від системи; інші ж пояснювали його тим, що обсяг і зміст подібних значень (або внутрішніх форм) у різних мовах виявляються різними.

Поняття мають позанациональний характер, у той час як мовні засоби, які їх виражають, наділені певними структурними особливостями, що притаманні кожній мові. Незважаючи на відмінності шляхів формування понять і на різницю смислових структур у різних мовах, переклад з однієї мови на іншу завжди можливий. Кожній мові властива національна своєрідність, з одного боку, а з іншого — можна знайти багато аналогічного в різних мовах.

В умовах міжнаціональної професійної комунікації різне лексичне оформлення термінологічних одиниць створює істотні труднощі (правильне сприйняття та запам'ятовування термінологічних знаків, доцільне користування цими термінами, елімінація синонімії в межах однієї наукової галузі і т. д.), які особливо проявляються при науково-технічному перекладі. Перш за все це пов'язане із необхідністю однозначного взаєморозуміння, оскільки в таких випадках один із різноструктурних термінів двох мов у процесі перекладу завжди краще “орієнтується” на їхнє загальне значення. У зв'язку з цим постає питання про міжмовну уніфікацію термінів.

Досліджуючи терміносистему торгівлі, я намагалася запропонувати ймовірний підхід до зіставлення буквальних значень німецьких термінів із адекватними значеннями українських термінів. За критерій брався ступінь лексичної спорідненості. За основу було взято близько 2000 термінологічних одиниць даної терміносистеми.

Розрізняють два види міжмовної уніфікації термінів: 1) за зовнішньою формою; 2) за внутрішньою формою [1: 79].

При лексичній спорідненості за зовнішньою формою мають на увазі повну інтернаціоналізацію термінологічних одиниць, в результаті якої модифікуються лише деякі функціональні ознаки мов, які істотно не впливають на інтернаціональне звучання та значення терміна. Кількість таких термінів поступово зростає та

залежить у різних терміносферах від багатьох екстралінгвістичних факторів.

За зовнішньою формою виділяють три групи термінів:

1) терміни, зовнішні форми яких збігаються повністю, наприклад: *das Mikrobrand* — мікробренд, *das Modell* — зразок, *die Option* — опціон, *der Partner* — партнер, *das Paket* — пакет;

2) терміни, зовнішні форми яких збігаються частково, наприклад: *der Pauschalpreis* — паушальна ціна, *der Handelspartner* — торговий партнер, *der Preisindex* — індекс цін, *der Rekordwert* — рекордна вартість, *die Vertriebsorganisation* — організація збуту;

3) терміни з різними зовнішніми формами, наприклад: *der Vertragslieferant* — постачальник за угодою, *der Wiederkäufer* — повторний покупець, *die Zahlungsunfähigkeit* — неплатоспроможність.

Лексична спорідненість за внутрішньою формою — складний та важливий процес, під яким прийнято розуміти: наявність однакових семантичних елементів у плані вираження терміна; відсутність “зайвих” лексем, які вживаються лише в одній із мов, які зіставляються; встановлення однакових семантичних відношень між морфемами, що зіставляються [1: 79].

Для порівняння внутрішніх форм терміноодиниць різних мов розрізняють три групи термінів:

1) терміни, внутрішні форми яких збігаються (*die Konsumgewohnheiten* — звички споживачів, *die Preisbildung* — ціноутворення, *der Kreditverkauf* — продаж в кредит, *der Kostensenkungseffekt* — ефект зниження витрат);

2) терміни, внутрішні форми яких збігаються частково (*die Schwesterfirma* — однотипна фірма, *das Versandhaus* — фірма з поштовою торгівлі, *der Zwischenhändler* — торговий посередник);

3) терміни з різними внутрішніми формами у різних мовах (*die Unterlage* — документ, *die Verhandlungen* — переговори, *der Verfall* — настання строку платежу, *das Warenhaus* — універмаг).

Отримані дані наведемо в таблиці лексичної спорідненості термінів за зовнішньою та внутрішньою формами німецької, української та російської мов:

Мова	Лексична спорідненість	
	за зовнішньою формою	за внутрішньою формою
Нім. — укр.	11 %	70 %
Нім. — рос.	10,5 %	71 %
Укр. — рос.	65 %	99 %

Здобуті результати свідчать про те, що високий рівень лексичної спорідненості за внутрішньою та зовнішньою формами української та російської мов існує через природну близькість цих мов та через великий вплив російської мови на українську в минулому та й навіть на сучасному етапі розвитку. Низький рівень спорідненості за зовнішньою формою німецької і української, німецької і російської мов виникає через те, що вони належать до різних мовних груп та тому, що терміносистеми торгівлі Німеччини, Росії та України формувалися самостійно, проте містять чимало інтернаціоналізмів та запозичень, оскільки торговельні зв'язки між цими країнами розвивалися з давніх-давен та продовжують розвиватися. До прикладу, порівнюючи із фаховою мовою нафтової промисловості, лексична спорідненість за зовнішньою формою цих мов нижча, відповідно, 8,4 % та 8,5 % . Високий рівень спорідненості за внутрішньою формою термінів фахова мова торгівлі демонструє сформованість та нормалізованість даної підмови та через те, що вона характеризується дуже низьким рівнем абстрактності та близька до загальнолітературної мови, її мовні компоненти часто перебувають на межі між термінами та не термінами, показники цієї фахової мови для німецько-української та німецько-російської мов дещо нижчі, ніж для мов із високим рівнем абстрактності (82–85 %).

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения: Учеб. пособие / Кияк Т. Р. — Киев : УМК ВО, 1989. — 104 с.